

Suhai Pál

Zrínyi Miklós költészete olvasmányai tükrében

A mintaképeknek a régi irodalomban betöltött szerepe merőben más volt, mint amihez a romantika kora óta a modern irodalom hozzászoktatta az olvasót. Zrínyi 1651-ben Bécsben megjelentetett *Syrena*-kötetének (*Adriai tengernek Syrenaia*) eredetisége is leginkább nagyszabású koncepciója révén valósul meg, melynek ötlete azonban, micsoda paradoxon, eredetileg nem is a költőé. Akkoriban nem félték az imitáció, a mintakövetés veszélyétől. Hogy Zrínyi költészetét is ez motiválta, sőt alapvetően meghatározta – erről igyekszik képet nyújtani az alábbi fejezet, a költő olvasmányai, forrásai, mintái¹ közül bemutatva néhányat. Képmásokat olyan személyekről, illetve művekről, akiket és amelyeket olvasott, s az imitáció elvének megfelelően valamiben követett és így vagy úgy meghaladott a költő.

Első képünk metszet „négy nevezetes itáliai poétáról”: a 16. századi Torquato Tassóról, a 13–14. század fordulóján élt Dante Alighieriről, a 15–16. századi Lodovico Ariostóról és a trecento (az ezerháromszázas évek) költőjéről, Francesco Petrarcáról (**1. kép**). Arany János *Zrínyi és Tasso* című értekezésének munkái során használta ezt az 1826-os lipcsei kiadású kötetet, mely *A megszabadított Jeruzsálem* mellett az *Isteni színjátékot*, az *Őrjöngő Lórántot* és *Petrarca költeményeit* is tartalmazta. E kiadás közölte a fenti metszetet is, mely Raffaello Morghennek, a neves 18–19. századi firenzei rézmetszőnek a munkája. Az alábbiakban e „négy nevezetes itáliai poéta” életműve közül Dan-tét, Petrarcaét és Tassóét jellemezzük.

Dante Alighieri² az egyetemes költészet egyik legnagyobb alkotója, a középkori tudás szinte enciklopédikus összefoglalója, egyúttal a reneszánsz előkészítője volt. Életét és életművét is szenvedélyes elkötelezettség jellemzi, pártossága egyedülálló a világirodalom legnagyobbjai között, ez különbözteti meg pl. Shakespeare-től és Goethétől is. Utolsó két évtizedét száműzetésben töltötte, a megalázó kegyelmet visszautasította, mégis mindig firenzeinek vallotta magát. Költészete a 13. század végén kibontakozó édes új stílusban gyökerezik. E törekvés, melynek nevet is Dante adott, az olasz nyelvet emelte a legmagasabb költészet rangjára. Nagy ifjúkori művében, *Az új életben* már nemcsak követte, de be is teljesítette az új irányt. E különös könyvben halott szerelmének, Beatrice Portinarinak tíz év szonettjeivel és canzonéival, s a

¹ *A magyar irodalom története 2.* (szerk.: Klaniczay Tibor), Budapest, Akadémiai, 1964.
Király Erzsébet, Kovács Sándor Iván, *„Adria tengernek főnnforgó hajjai”*, Budapest, Szépirodalmi, 1983.
Zrínyi Miklós, *Szigeti veszedelem* (szerk. és a jegyzeteket írta: Király Erzsébet), Budapest, Ikon, 1993.

² Dante Alighieri, *Összes művei*, Budapest, Magyar Helikon, 1965.

1. Raffaello Morghen: Tasso, Dante, Ariosto, Petrarca (rézmetszet a négy olasz klasszikusról az *Il Parnasso Italiano...* /Az olasz Parnasz-szus.../ című könyvben, Lipcse, 1826)

Beatrice erénye, majd a legfelsőbb körökben Szent Bernát misztikuma ragadja magával a lelket. A szó szerinti és a vallásos jelentés mellett a politikai is nagy szerepet kap a műben: ellenfeleit rendre a Pokolban, eszményképeit a Paradicsomban helyezi el a költő. Ítéleteiben a középkori világ isteni rendje érvényesül: itt mindennek helye, súlya, értelme, büntetése és jutalma van. Nála, mint Zrínyi eposzában is, a Pokol Isten „feuduma” csak. Dante megfellebbezhetetlen szigorán néha rokonszenve is átüt, pl. a megismerés szenvedélyétől Pokolra hajszolt Odüsszeusz, vagy (a Delimán–Cumilla-szerelmet nagyfokú beleérzéssel ábrázoló Zrínyihez hasonlóan) a szerelem bűnösei, Paolo és Francesca iránt. Utóbbiakban látják egyesek Dante reneszánszot előkészítő vonását. Még inkább abban kell látnunk, ahogy az antik mintákhoz viszonyult. A középkor is ismerte az antikvitást, de csak gondolatokat tanult tőle. Dante a formális igényét veszi át: az édes új stílus tudós, szinte már humanista gondja ez, miközben a száz énekes eposz szerkezeti rendje, misztikája, allegorikussága, skolasztikus precizitásában is monumentális egysége a gótikus katedrálisokéval vetekszik.

Francesco Petrarca³ az itáliai humanizmus első igazán jelentős alkotója (itt az **1. kép** jobb széléről néz velünk szembe). Bár Dantéhoz hasonlóan ő is két

hozzájuk írt tudós kommentárokkal állított emléket. Száműzetésének idején írta nagy értekezéseit, a *Szeretetlakomát*, *A köznyelvi ékesszólásról*, valamint *Az egyeduralomról* szólót. Ezekben a vagyonnal és a születéssel szemben az erkölcsi nemesség, a latinnal szemben az olasz köznyelv, az egyházzal szemben pedig a világi közösség, az állam szerepét hangsúlyozta.

Fő műve, az *Isteni színjáték* is a száműzetésben keletkezett. Misztikus utazása ez a földi embernek a túlvilág birodalmaiba: a Föld közepében található Pokolba, onnan a Purgatóriumba, majd a mennyei Paradicsomba. A középkori allegorikus szemléletnek megfelelően e túlvilági kalandsorozat egyúttal a léleknek Istenhez vezető útját is szemlélteti: a bűnös ember pokoli szenvedésein át az egekbe emelő megtisztulásig. Útja során a lelket segítők vezetik: a földi Paradicsomig az antik Vergilius (és a költészet és a tudomány), onnan az égi szerelmet jelképező

³ Szerb Antal, *A világirodalom története*, Budapest, Magvető, 1962.

korszak határán élt, s életművében középkorias vonások is felfedezhetők (gondoljunk csak *A világ megvetéséről* szóló vallásos elmélkedéseire), mind latin nyelvű munkássága (amelytől egyébként halhatatlanságát remélte), mind pedig a máig tartó népszerűséget biztosító, szinte mellesleg írt *Daloskönyv* szonettjei és canzonéi az igazi humanistát mutatják. Ez utóbbiban Laura személye Dante Beatricéjéhez hasonlóan eszményített alak – de már az *Isteni színjáték* szimbolizmusa: metafizikai háttére és küldetése nélkül. Sok van figurájában a trubadúrok eszményi hölgyéből is, aki után azonban – s ez már a melankolikus Petrarca hozzáadása – csak hasztalanul epekedhet a költő. Ki gondolta volna – Petrarca valószínűleg nem –, hogy ezzel az inkább megjátszott, mint őszinte érzelmességgel divatot és korszakot teremt majd a költészet történetében! Pedig utána még költők hosszú sora e konvenció szerint tartotta illendőnek szerelmét megvallania. (Sokáig a mi Balassink is.)

Petrarca latin műveire volt igazán büszke: filológiai munkásságára, a *Cicero-levelek* s Catullus felfedezésére, saját munkái közül pedig a latin verses levelekre, az eklogákra, s mindenekelőtt a babérkoszorút is megtermő, vergiliusi ihletésű, liviusi forrású eposzra, a második pun háborút megverselő *Africára*. Petrarca igazi tudós humanista volt, aki elsőként folyamodott a később szintén sokak által követett névcseréhez (eredeti neve Petracco volt, de nem találta kellőképpen latinosnak), magánéletéről szólva pedig gyakran idézte a klasszikusokat: „Családom, mint Augustus császár mondta az övéiről, régi.”

Ez már a humanista öntudat megnyilvánulása, a humanistáé, aki fontosnak tartja hírnevét, s képes beilleszteni a kozmikus jelenségek sorába is. Erről Petrarca különös, szinte dantei metafizikai látomása, a *Trionfi (Triumfusok)*⁴ című munkája tanúskodik, melyben a nevelődő lélek allegorikus útjáról számol be. Eszerint az ifjúi Szerelmet később legyőzi az asszonyalakban elképzelt s az értelemmel azonos Tisztaság, harmadik állapotában a lélek kiválik a testből, ez a Halál, melyen aztán a Hírnév képes diadalmaskodni, a Hírnév is az Idővel elenyészik, végül az örökkévaló Istené minden dicsőség.

A *Trionfi* verseinek egyik későbbi kiadását Zrínyi könyvtára is tartalmazta – hogy a költő forgatta lapjait, arról a hatás tanúskodik, melyet a *Syrena*-kötet szerkezete, felépítése mutat. A Szerelemnek e kötetben a szerelmi témájú *Idiliumok* felelnek meg, a Tisztaság Zrínyinél a Vitézség fegyvereit ölti, ezt pedig az eposz, a *Szigeti veszedelem* képviseli, a Halálról a két *Orpheusz*-vers és az epitafiumok epigrammái beszélnek, az Istenséget a *Feszületre* himnusza szólítja meg, a Hírnevet pedig „a gyönyörű és büszke utóhang”, a *Peroratio* foglalja versbe:

Véghöz vittem immár nagyhirű munkámat,
Melyet irigy üdő, sem tűz el nem bonthat,
Sem az ég haragja, sem vas el nem ronthat,
Sem az nagy ellenség, irigység nem árthat.

A barokk Zrínyi öntudata e sorokban humanistább a humanista Petrarcáénál is – akit egyébként, mint láthattuk, híven követett. Csak kettőben nem:

⁴ Király Erzsébet, Kovács Sándor Iván, i. m.

az allegorizálásban, s itt ez a fontos: a Hírnév szerepének megítélésében. Az *Adriai tengernek Syrenaia* kompozíciós megoldása szerint Zrínyinél az Istenség mellett ez kerül a csúcsra, s ez kerül a kötet végére is a nagy épületet biztosító zárókőnek.

A 15–16. századi Niccolò Machiavelli **(2. kép)** firenzei politikus és író, legfontosabb művében, *A fejedelemben* a politikai szféra autonómiájának, erkölcsöll-vallástól való függetlenségének gondolatát hangoztatta, s a központosított állam eszméjét népszerűsítette. Nézetei Zrínyi Miklóstra is hatottak, közülük nem egy hozzájárult a költő politikai koncepciójának, a nemzeti királyság eszméjének a megfogalmazásához. Dédapja örökségéből is azt ragadta meg, ami igazán kiemelkedő volt benne, s ami a

2. Niccolò Macchiavelli portréja,
Santi di Tito festménye,
olaj, fa, 104×85 cm, 1525 k.

17. század viszonyai között vált valódi történelmi szükségszerűséggé: a törökellenes felszabadító harc célkitűzését. Zrínyinek, a költőnek, a politikusnak ezt a leckét a politika autonómiáját, az abszolút állam koncepcióját hirdető „modern” államrezon-elméletek (a Machiavellin nevelkedett politikai irodalom olyan képviselői, mint Francesco Guicciardini, Jean Bodin, Pierre Mathieu, Jean de Silhon, vagy a tacitusi stílusideál jegyében föllépő Virgilio Malvezzi)⁵ s a törökellenes családi hagyomány egyszerre tanították. A Machiavellin és követőin nevelődött államférfi azonban, a szó hétköznapi értelmében, egyáltalán nem volt „machiavellista”. Neki nem magánérdek, hanem ész és hit parancsolt. Az államrezon racionális elemzője, a réalpolitikus, és a mélyen vallásos katolikus, Isten őszinte szolgája, a barokk kor két eltérő ideáltípusa benne egy volt.

Hogy Zrínyit még a *Syrena*-kötet 1651-es kiadása után is foglalkoztatta egyik legfőbb mintaképe, *A megszabadított Jeruzsálem*, tanúság rá az 1652-es amszterdami kiadású Tasso-kötet **(3. a, b kép)**. A Zrínyi-könyvtár **(4. a, b kép)** állományát tudományos alapossággal feldolgozó munka⁶ szerint ez az egyetlen fellelhető Tasso-kiadvány Zrínyi könyvtárában. A tudós mű néhány erre vonatkozó részletét idézzük: „A könyvtestről az eredeti kötés leszakadt és elveszett. Jelenleg könyvtári papírborítóban. [...] Azt a Tasso-kiadást, melyet Zrínyi az eposz írása előtt ismert és használt, nem ismerjük; a *Catalogus* [a költő megbízásából készített 1662-es összeírás – SP] sem tesz róla említést. Feltételezhető,

⁵ *A Bibliotheca Zriniana története és állománya* (írták és összeállították Hausner Gábor et al., szerk. Klaniczay Tibor), Budapest, Argumentum–Zrínyi, 1991. (Zrínyi-könyvtár IV.)

⁶ E posztmachiavellianus irodalom az abszolút hatalom gyakorlásának a korábbiakhoz képest továbbfejlesztett, „finomított” változatát népszerűsítette, olyan politikai felfogást, mely „összhangban van a keresztény erkölcsi és jogi normákkal”. (Klaniczay Tibor, *Pallas magyar ivadékai*, Budapest, Szépirodalmi, 1985.)

3. a, b Az 1652. évi amszterdami Tasso-kiadás, illetve ennek a Zrínyi-könyvtár állományában található példánya

4. a, b A zágrábi Zrínyi-könyvtár kötetei, illetve Francis Bacon *Opere morali* című, a Zrínyi könyvtár állományában szintén megtalálható könyvének címlapja.

hogy ez egy genovai, Bernardo Castello által illusztrált kiadás lehetett. [...] Tasso eposzának a *Szigeti veszedelem* létrejöttében való szerepe, az olasz mű termékeny hatása, a két hősköltemény közötti párhuzamok léte Kazinczy Ferenc óta általánosan ismert és a kutatást mindmáig foglalkoztatja.”

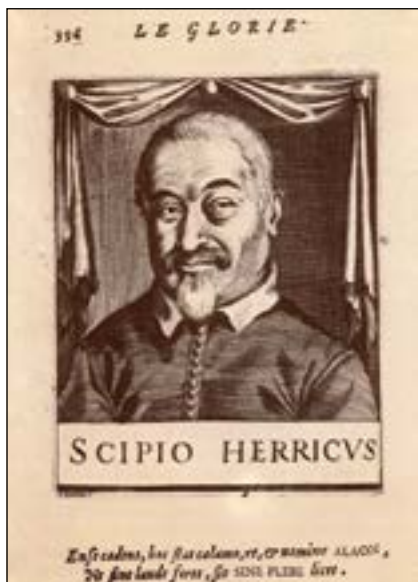
Giambattista Marino (5. kép) a 16–17. század fordulóján élt olasz költő, fő műve a Vénusz és Adonisz szerelméről szóló *Adone* című eposz. A „meraviglia”, a csodálatkeltés célja érdekében a hagyomány szuverén felhasználásának a híve, merész képalkotás, szellemes concettók jellemzik Zrínyire is hatást gyakorló költészetét. Példaképét, „az imádvá irigyelt” Tassót az eposz műfajában azonban még megközelítenie sem sikerült: *Gerusalemme distrutta* (A lerombolt Jeruzsálem) című hőskölteményének csak az első éneke készült el, amelynek néhány motívumát Zrínyi még így is hasznosíthatta, pl. a XIV. ének égi és alvilági erőket felvonultató jelenetében. Az imitáció eredménye azonban

5. Lucas Kilian: Giambattista Marino (rézmetszet a költő *Rime* című, 1601-ben, Velencében megjelent kötetében)

és minden hasonlóság ellenére is más, mint amit a marinói mintaképek mutatnak. Zrínyi, miközben egyetértett ifjúkori „patrónusának”, VIII. Orbán pápának istenközpontú ideológiájával, a pápa által ugyanakkor ajánlott klasszicizáló poétikától elhatárolta magát. Mindez fordítva is igaz: a marinizmusnak a vallási közönnyel jellemezhető felfogása ellen éppen Marino költészetideálja jegyében lépett föl – így teremtve meg egyéni és utánozhatatlan költői nyelvét.

Scipione Herrico (6. kép) 17. századi szicíliai teológus költő, aki életének jelentős részét az Etna közelében töltötte, és szinte predesztinálva volt antropomorfizáló nagy *Etna*-ódájának megírására – melynek nem egy motívuma Zrínyi műveiben is visszaköszön, pl. az istenek által az Etna alá sújtott (borított) Enceladusnak, a lázadó gigásznak a *Syrena*-kötet több helyén is megidézett alakjában és történetében. Az idilliumok mellett az eposzban és a kötetet záró *Peroratio* példázatos befejezésében is

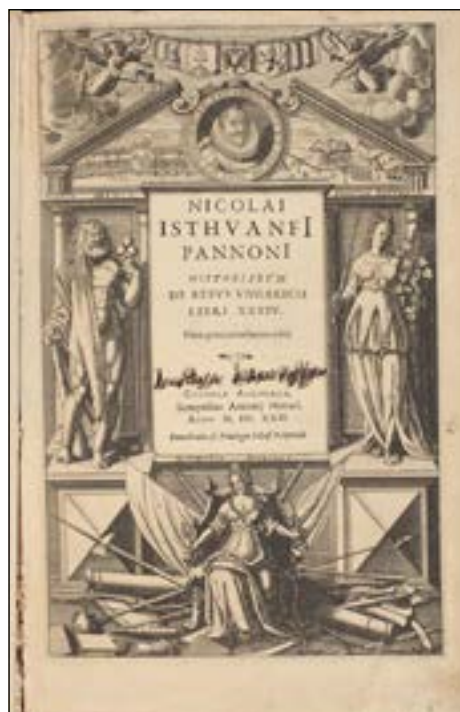
6. Giacomo Piccini: Scipione Herrico (Giovanni Battista Fusconi 1647-ben, Velencében megjelent könyvének rézmetszete)

7. Zsámboky János (Joannes Sambucus) emblémáskötete a szerző arcképével, Antwerpen, 1576

8. Istvánffy Miklós portréja, Ehrenreich Sándor Ádám rézmetszete a 19. század első feléből, 25,3×18 cm, a kép maga 12,4×9,4 cm

9. Istvánffy Miklós: *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV.* (A magyarok történetének 34 könyve) címlapja (a kötet egyik possessorának, tulajdonosának áthúzásaival), Köln, 1622

e költemény hatását szemlélhetjük: „Míg élek, harcolok az ottomán hóddal, / Vigan burittatom hazám hamujával”.

A 16. századi Zsámboky János egyik könyvét (*Emblemata*) kinyitva láthatjuk a **7. képen**. (Itt éppen a szerzőt kuttyájával – a hűség emblémájaként.) Zsámboky egyébként korának talán legsokoldalúbb tudósa volt: orvos, történétíró, Janus Pannonius, Bonfini stb. kiadója, költő (ő az a Sambucus is, akinek krónikájára a *Syrena*-kötet előszavában hivatkozik a költő).

A 16. s részben a 17. században élt Istvánffy Miklós (**8. kép**) Habsburg-párti politikus, történétíró, a 16. századi Magyarország viszonyairól írt latin nyelvű munkája (*Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV – A magyarok történetének 34 könyve*) (**9.**) Pázmány Péter kiadási kísérletei után végül Kölnben jelent meg 1622-ben. Műve a *Szigeti veszedelem* egyik nevezetes forrása: az 1566-os eseményekre vonatkozó részét joggal nevezték méltatói „prózában föloldott eposznak”. Oly részletességgel és logikus kompozícióval írta le Szigetvár ostromát, hogy Zrínyinek szinte „csak” meg kellett verselnie eposzában az elődje által már megformált anyagot – a költő belőle merítette művének legtöbb részletét (Palota ostroma, Gyula eleste stb.).

Pázmány Péter (**10. a kép**) a 16–17. század fordulójának egyik legjelentősebb képviselője, a Zrínyi fivérek neveltetésével megbízott esztergomi érsek, Habsburg-párti politikus, a nagyszombati egyetem alapítója, akinek barokk körmondtaiban a legnehezebb teológiai kérdések is világos okfejtéssel és ugyanakkor érzékletes gazdagságban szólalnak meg. Irodalmi munkássága politikusi és egyházszerzői küldetésének megfelelően a vallási reform szolgálatában állt. A hitvitázó művek mellett imádságos könyvet is kiadott, jelentősek prédikációi, fő műve azonban a katolikus egyházi tanításokat kifejtő, a tőlük különbözőket alapos és átfogó kritikának alávető, 1613-as kiadású *Isteni igazságra vezérlő kalauz*, könyvünkben az 1623-as második kiadás címlapja látható (**10. b kép**). Pázmány személyisége Zrínyi

10. a Pázmány Péter arcképe, ismeretlen mester festménye a 17. századból, 92×72 cm

10. b Pázmány Péter: *Igazságra vezérlő Kalauz*, Tobias Bidenharter rézmetszete az 1613-as mű második kiadásának címlapján, Pozsony, 1623

Miklós számára nemcsak a neveltetését irányító tekintély volt: műveivel is hatott a költő és prózaíró felfogására (a *Bibliotheca Zriniana* anyagában a *Kalauz* mellett a prédikációgyűjtemény is szerepel). A harcosan hitvitázó teológus a protestánsokhoz való viszonyában politikusként egyre inkább a keresztény egyetemesség, a török veszély által motivált nemzeti összefogás álláspontjára helyezkedett – éppúgy, mint később Zrínyi is eposzában. S a dédapa, a szigeti várkapitány tettének heroizálásában is jutott Pázmánynak szerep: a *Kalauz*hoz csatolt, ennek második kiadásában ki is bővített függelékében a hit, a hazaszeretet és a vitézség mozzanata az eposz eszmeiségéhez hasonlóan kapcsolódott egybe. Már nála sem öncélúan: az ezeket kísérő, a vallásos és politikai széthúzást kárhóztató, mindezt Isten büntetésének tartó nemzetkritika (mint Zrínyi hőskölteményében is) cselekvőképességük tudatára kívánta kortársait ébreszteni.⁷

Ez utóbbi, a hőstett mozgósító hatásának kiaknázására való törekvés a Zrínyire szintén nagy hatást gyakorló s az utóbbi időben egyre alaposabban kutató horvát irodalomnak is jellemzője. E kutatásokat a Zrínyi család akkoriban természetesnek tekinthető kettős identitása a származás okán önmagában is indokolja. De ezen túlmenően is: „a Zrínyi-fivérek európai szinten is unikumnak számító tudatos együttműködése, a horvát és a magyar, a mediterrán és a közép-európai kultúrák közötti fordítói-meditátori vállalkozásának jelentősége”.⁸ Ennek gyökerei a 16. század végéig, a szigetvári eseményekig nyúlnak. A horvát-magyar identitású (és nyelvű) dédapa hőstettének első feldolgozása paradox módon latin szöveg: egy metaszetekkel díszített versgyűjtemény, az ún. *Zrínyi-album* (*De Sigetho Hungariae propugnacolo*, Wittenberg, 1587).⁹ A **11. kép** e kiadás illusztrációja: 16. század végi ismeretlen mester fametszete a szigeti Zrínyi Miklósról. A kötet Zrínyi apródjának, a várostromot túlél

11. Szigeti Zrínyi Miklós ábrázolása az ún. *Zrínyi-album*ban, ismeretlen német mester fametszete, 16. század vége

⁷ vö. Bitskey István, *Pázmány és Zrínyi*, in: *Virtus és religió*, Miskolc, Felsőmagyarország, 1999.

⁸ *Zrínyi-album* (Bene Sándor, G. Etényi Nóra, Hausner Gábor, Kelenik József és R. Várkonyi Ágnes munkája; szerk. Hausner Gábor), Budapest, Zrínyi, 2016.

⁹ Innentől kezdve a fejezet végéig: *Zrínyi-album* (A költő Zrínyi Miklós, Bene), illetve *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról* (szerk. Bene Sándor et al.), Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2017.

Cserenkó Ferencnek (Ferenac Črnkónak) az emlékiratát is tartalmazza (feltehetőleg az őt török fogságból kiváltó Zrínyi Györgynek a biztatására írta). Az eredetileg horvát nyelvű költeményt a fiatal Ijubjanai Budina Sámuel híven fordította latin nyelvre (csak a bevezető és a befejező részt bővítette). A gyűjtemény további epigrammái és panegyricusai a hősiés áldozatvállalás dicsőségszerző szerepének érzékeltetésével már a Zrínyi fivérek eposzának (eposzainak) alap-koncepcióját is megjelenítik.

A várostrom eseményének országos, sőt világtörténelmi jelentőségű beállítása szintén az eposzműfajt előlegezi, amelyet Brne Karnarutić *Vazetje Sigeta grada* (*Sziget várának elfoglalása*) című hőséneke váltott először valóra. A zárai költő műve a Zrínyiek szinte családi öröksége volt, a szerző a fiúnak, Zrínyi (IV.) Györgynek ajánlotta hőskölteményét, melyet a dédunoka Zrínyi sok tekintet-

ben követett is: pl. az események lineáris rendjének és a tárgy hőseposzi beállításának megtartásában (persze a továbbiakban már a vergiliusi–tassói eposzi hagyomány művében való felhasználásával).

E sor betetőzéseként kell említenünk természetesen Zrínyi Péternek a *Syrena*-kötetet, benne a *Szigeti veszedelmet* is horvát nyelvre átültető vállalkozását, az *Adranszkoga mora Syrena Groff Zrinski Petart* is. (Következő képünk e kötet metszetei közül egy idilliumot, az *Arianna sirását* ábrázolja – vö. **12. kép.**) A horvát változat általában szöveghű, mégsem szó szerinti fordítás. Ennek oka részben az idők változásában keresendő. A század közepén aktivizálódó török, a furcsa békére törekvő Bécs feszültségeket támasztott az uralkodóhoz való viszonyban, s ez Péter eposzfordításában is hangsúlyeltolódásokkal járt: „utalásai is sokkal erősebben politizáltak [...] A vallási tolerancia – igazodva a homogén, egységesen katolikus olvasóközön-

12. Giacomo Piccini: Arianna sírása, az *Adranszkoga mora...* rézmetszete (Velenca, 1660)

ség elvárásaihoz – eltűnik a műből; a németellenes strófák megszaporodnak” (*Zrínyi-album*, Bene, 46. o.). Legalább ennyire fontos azonban a két költő politikai-poétikai célkitűzéseinek egymástól való eltávolodásában mutatkozó különbség. Miklós mindvégig megmaradt a Szent István-i Magyarország történelmi koncepciója mellett, még akkor is, ha ennek újraalkotásán gondolkodott (az ún. Ráttkay-körnek az ország horvát–magyar föderatív újraalkotását célzó elképzelése szerint). A fiatalabb testvér ezzel szemben (eposzfordításában is)

bátyjánál „szorosabban kötötte a délszláv emlékezethez a szigetvári eseménysort” (*Határok fölött*, Bene, 72. o.). Ami pedig a poétikai vonatkozásokat illeti: Péter a *Szigeti veszedelem* transzcendens élményvilágától a dubrovnikai költők, köztük is elsősorban Ivan Gundulić hatására, a hitbéli vonatkozásokról leváló, „önjáró” politikum, s az ezt ellensúlyozni igyekvő elégikusság irányában távolította el eposzvariánsát. Bene Sándor szavaival: „A horvát *Sirenából* végső soron a magyar *Syrena* legizgalmasabb poétikai újítása, az epika »lírába olvasása« s a lírai *romanzo* epikus allegóriába emelése vész el. Másfelől viszont Zrínyi Péter munkája nemcsak visz, hoz is valamit, ami a 19. századi romantikát készíti elő: a népköltészethez való viszony tudatosítását” (uo., 71. o.).

Péter kötetének címlapképén a dalmát tengerpart ábrázolása a föntieknek megfelelően tesz szert szinte önálló politikai jelentésre (ez az a „portus”, amelyhez a hős hajója igyekszik, s amelynek előterében a mitikus-allegorikus statisztéria, Miklós *Syrena*-kötetével szemben, már nem az érzéki varázs, hanem a hatalom jelvényeivel, a koronával és a jogarral várja-csábítja a hőst) (**13. a, b kép**). S még valamit érdemes itt, a horvát kapcsolatok szemléje során szemügyre vennünk: a már említett horvát népénekek szerepét – ezúttal a magyar eposz vonatkozásában. Ezek közül is talán a legfontosabb egy viszonylag későn előkerült darab, a *Prekomurska pjesmarica* (a *Muraközi daloskönyv*) lapjain olvasható horvát nyelvű ének, a verselési sajátosságaiban akár a „Zrínyiász” előképeinek tekinthető *Pjesma o Sigtetu*. S talán szintén ebből származik a

13. a, b A két címlapkép: *Adriai tengernek Syrenaia Gfroof Zrini Miklos*. Georgius Subarich (Juraj Šubarić) rézmetszete, 16,5×12 cm, Bécs, 1651, illetve: Zrínyi Péter horvát *Syrena*-fordításának címlapképe: *Adrianszkoga mora Syrena Groff Zrinszki Petar*. Giacomo Piccini rézmetszete, Velence, 1660

sem Črnko, sem Karnarutić művében nem szereplő megoldás: a várkapitány által a királynak írt levél beiktatása. S a végül, de nem utolsósorban említendő motívum: a hősök *vidám* áldozatvállalása („Várjuk halálunkat vidáman, ahogy illik”, „Vígan mindnyájan ragadjunk most kardot”, *Pjesma*...). S mindkét eposzvariánsban ugyanígy.

A Zrínyi(k)re hatást gyakorló szerzők-könyvek nevét és címét persze még sokáig lehetne sorolni (a Zrínyi-könyvtár a történetét és állományát feldolgozó kötet tanúsága szerint Miklós halálakor több mint hatszáz egységből állt). Itt mégis elégedjünk meg Zrínyi Péter tanúságtételével bátyja „különös igyekezetéről és szorgalmatos gondoskodásáról”. Az *Adrianszkoga mora Syrena* előszavában írja: „virrasztó munkával és szorgos figyelemmel sokféle magyar, latin és olasz krónikából ezt a históriát kiszedegette és kiváló elméjével, sok példával és tanulsággal felékesítve magyarul összeállította és megírta.” Ugyanazt, és mégsem. Dédapjuk vitézi cselekedetének és mártíriumos sorsvállalásának forrásokkal igazolható *valóságos* történetét ugyanis „sok példával és tanulsággal felékesítve” a *valószínűség*, ezzel pedig a költészet (ne féljünk kimondani!), egy kivételesen nagyszabású és igaz költészet magasába emelte.

Zrínyi Miklós mellképe, Jan Thomas festménye alapján
Gerard Bouttats (Antwerpen, 1630 k. – ?) 1664-es rézmetszete, 33,2×23,7 cm